
PWYLLGOR IAITH, 29.01.15

Yn bresennol: Y Cynghorydd Eirwyn Williams (Is-gadeirydd yn cadeirio).

Y Cyngorwyr: Craig ab Iago, Elwyn Edwards, Tom Ellis, Alan Jones Evans, Alwyn Gruffydd, Siân Gwenllian, Eric Merfyn Jones, Elfed Williams, Gruffydd Williams a Hefin Williams.

Hefyd yn bresennol: Y Cynghorydd Ioan Thomas (Aelod Cabinet – Y Gymraeg).

Swyddogion: Arwel E.Jones (Uwch Reolwr Gwasanaeth Comisiynu Corfforaethol), Colin Morris (Rheolwr Cefnogi Busnes) ac Eirian Roberts (Swyddog Cefnogi Aelodau a Chraffu).

Hefyd yn bresennol: Meirion Davies (Cyfarwyddwr Datblygu Menter Iaith Conwy) a Dwynwen Hywel a Matthew Thomas (Swyddfa Comisiynydd y Gymraeg).

Ymddiheuriadau: Y Cyngorwyr Gweno Glyn, Charles W.Jones a Liz Saville Roberts.

Cyfeiriwyd â thristwch at farwolaeth y Cynghorydd Huw Edwards yn dilyn gwaeledd hir a chydymdeimlwyd â'r teulu yn eu profedigaeth.

Safodd y pwyllgor fel arwydd o barch.

1. ETHOL IS-GADEIRYDD

PENDERFYNWYD ethol y Cynghorydd Eirwyn Williams yn is-gadeirydd y pwyllgor hwn am weddill 2014/15.

2. DATGAN BUDDIANT PERSONOL

Datganodd y Cynghorydd Ioan Thomas fuddiant personol yn eitem 8(b) ar y rhaglen - Cefnogaeth i Fusnesau gan Gomisiynydd y Gymraeg - oherwydd bod ei fab yn gweithio i'r Comisiynydd.

Nid oedd yr aelod o'r farn ei fod yn fuddiant sy'n rhagfarnu a chymerodd ran lawn yn y drafodaeth ar yr eitem.

3. COFNODION

Llofnododd y Cadeirydd gofnodion y cyfarfod diwethaf o'r pwyllgor hwn a gynhaliwyd ar 23 Hydref, 2014 fel rhai cywir.

Mater yn codi o'r cofnodion

Eitem 2 – Mater yn codi o gofnodion cyfarfod 26 Mehefin, 2014

Eitem 6 – Gosodiadau Tai Cymdeithasol

Nodwyd y derbyniwyd ymateb gan y Gweinidog Cymunedau a Threchu Tlodi i lythyr y Gwasanaeth Tai yn nodi sylwadau a phryderon yr aelodau, ond bod y llythyr a dderbyniwyd yn anghyflawn.

PENDERFYNWYD cylchredeg ymateb llawn y Gweinidog i'r aelodau pan fydd ar gael.

4. ADRODDIAD YR AELOD CABINET – Y GYMRAEG

Cyflwynwyd – adroddiad llafar yr Aelod Cabinet – Y Gymraeg, yn manylu ar ddau ddatblygiad diweddar o fewn y maes, sef y trafodaethau i symud llwyddiannau Siarter Iaith Gwynedd i gynghorau eraill yng Nghymru a'r cyd-weithio rhwng y Cyngor a Menter Iaith Bangor ar baratoi cais am grant o'r gronfa gyfalaf i Fentrau Iaith.

PENDERFYNWYD trosglwyddo'r neges i'r Grŵp Busnes fod y pwyllgor hwn yn awyddus i'r Cyngor llawn nesaf dderbyn cyflwyniad gan yr Aelod Cabinet – Y Gymraeg ar Strategaeth Iaith Gwynedd.

5. CREU MARCHNAD LAFUR GYMRAEG

Derbyniwyd cyflwyniad gan Meirion Davies (Cyfarwyddwr Datblygu Menter Iaith Conwy) ar greu Marchnad Lafur Gymraeg er mwyn cryfhau'r economi a chryfhau sefyllfa'r Gymraeg ar draws Cymru. Rhoddodd ddadansoddiad o sefyllfa'r Gymraeg gan nodi mai prif fwrriad y cynllun oedd creu troedle economaidd i'r Gymraeg drwy leihau allfudiad, adnabod y galw am wasanaethau Cymraeg, ehangu gwasanaethau cyfrwng Cymraeg, cyplysu'r angen efo cyfleoedd gwaith a hyfforddiant ac adnabod cyfleoedd economaidd. Derbyniwyd swm o £20,000 gan Lywodraeth Cymru i baratoi cais ar y cyd gyda Phrifysgol Aberystwyth am arian Ewropeaidd ar gyfer elfen sgiliau unigolion ac elfen mentergarwch cymdeithasol y cynllun, a bwriedid ymgeisio hefyd am arian cyfatebol gan y Llywodraeth maes o law.

Cafwyd trafodaeth o amgylch y cwestiynau / sylwadau canlynol gan aelodau:-

- Cost y cynllun.
- Pwysigrwydd cryfhau'r economi ac amodau gwaith i ddenu a chadw pobl ifanc o fewn y sir.
- Lleihau effaith mewnfudo drwy gadw neu ddenu pobl yn ôl.
- Y tuedd i fewnforio nyrsys o wledydd eraill oherwydd cap y Llywodraeth ar y niferoedd sy'n cael eu hyfforddi yn y maes bob blwyddyn.
- Diffyg cyfleoedd i bobl ifanc mewn ardaloedd gwledig.
- Yr effaith ar yr iaith o gau ysgolion bach gwledig a sut bod cadw'r boblogaeth drwy greu gwaith yn lleol yn arwain at gadw ysgolion yn agored.
- Yr angen i bobl ifanc weld eu hunain yn rhan o'r frwydr iaith er mwyn dwyn rhagor o bwysau ar y Llywodraeth.
- Yr angen i wneud mwy i annog pobl ifanc lleol i fod yn fentrus a chychwyn eu busnesau eu hunain yn hytrach na chanolbwyntio sylw ar geisio denu busnesau mawr o'r tu allan i'r ardal.
- Diffyg hyfforddiant NVQ Gofal Plant drwy gyfrwng y Gymraeg.
- Yr angen i symud gwerthoedd y Cyngor hwn i gyrff eraill o fewn y sector gyhoeddus gan ddefnyddio'r Bwrdd Gwasanaethau Lleol i hyrwyddo hyn.
- Yr angen i fod yn rhagweithiol a rhoi gwaith i gwmnïau lleol sy'n cyflogi Cymry Cymraeg a phwysigrwydd y prosiect Cadw'r Budd yn Lleol.

PENDERFYNWYD

- (a) Cefnogi'r gwaith sy'n mynd rhagddo gan y mentrau iaith i sefydlu cynllun i greu marchnad lafur Gymraeg, gan ddarparu unrhyw gymorth ymarferol a geisir.**

- (b) **Defnyddio'r Bwrdd Gwasanaethau Lleol fel cyfrwng i ddwyn perswâd ar gyflogwyr eraill yn y sector gyhoeddus i fod â pholisïau mwy tebyg i Gyngor Gwynedd o ran yr iaith ac adrodd yn ôl ar yr hyn sy'n digwydd o ran cydweithio gyda chyrff sector cyhoeddus eraill.**

Diolchwyd i Meirion Davies am ei gyflwyniad.

6. CEFNOGAETH I FUSNESAU

- (A) Cyflwynodd y Rheolwr Cefnogi Busnes adroddiad y Swyddog Cydraddoldeb ac Iaith yn manylu ar yr hyn mae'r Cyngor yn ei wneud a'r hyn mae modd iddo'i wneud i hyrwyddo busnesau lleol i wneud y defnydd gorau o'r iaith Gymraeg.

Cafwyd trafodaeth o amgylch y cwestiynau / sylwadau canlynol gan aelodau:-

- Y duedd i allanoli gwaith sydd o fewn gallu crefftwyd lleol.
- A yw trefniadau presennol y Cyngor yn ddigon llyfn a hyblyg ac yn gwthio'r ffin mor bell ag y gellir o ran y gofynion cyfreithiol?
- Y camau sydd ar droed o fewn y cynllun Cadw'r Budd yn Lleol i gynyddu hyder busnesau lleol yn y broses dendro.
- Diffyg cwmnïau lleol i wneud y gwaith ac ansicrwydd contractwyr lleol ynglŷn â sut i gael mynediad i waith y Cyngor.

Holwyd pam bod y Cyngor wedi gwerthu tir diwydiannol yn Nefyn. Eglurwyd nad oedd hyn yn fater i'r pwyllgor hwn ond cytunodd y Rheolwr Cefnogi Busnes i wneud ymholiadau a chysylltu'n uniongyrchol â'r aelod a gododd y mater.

- (B) Derbyniwyd cyflwyniad byr gan Dwynwen Hywel o Swyddfa Comisiynydd y Gymraeg ar y gwasanaethau sydd ar gael i fusnesau gan y Comisiynydd.

Cafwyd trafodaeth o amgylch y cwestiynau / sylwadau canlynol gan aelodau:-

- Y cynlluniau o ran hyrwyddo, treialu a lansio gwefan newydd y Comisiynydd ar gyfer busnesau.
- Pwysigrwyd cael cwmnïau mawr i brynu i mewn i hyn.
- Rôl yr aelodau o ran hyrwyddo'r gwasanaeth o fewn eu wardiau.

Mewn ymateb i ymholiad gan aelod, cadarnhaodd Dwynwen Hywel y gallai roi cyflwyniad i grŵp sy'n ceisio annog busnesau lleol yn Nyffryn Nantlle i ddefnyddio'r Gymraeg.

PENDERFYNWYD annog cynghorwyr i ledaenu'r wybodaeth am y gwasanaethau sydd ar gael i fusnesau o fewn eu hardaloedd a rhoi cyhoeddusrwydd i hyn drwy Raeadr a Rhwydwaith Busnes Gwynedd ar adeg lansio gwefan newydd y Comisiynydd.

Diolchwyd i Dwynwen Hywel am ei chyflwyniad.

7. CYNLLUN DATBLYGU LLEOL AR Y CYD GWYNEDD A MÔN 2011-26

Cyflwynwyd – llythyr gan Gymdeithas yr Iaith at Gadeirydd y Pwyllgor yn codi'r cwestiynau a ganlyn mewn perthynas â rhan a swyddogaethau'r Pwyllgor Iaith yn y broses o lunio'r Cynllun Datblygu Lleol:-

- (1) Sut mae'r Pwyllgor Iaith wedi bod yn craffu hyd yma yn y broses o lunio'r Cynllun Datblygu Lleol?
- (2) Sut mae'r Pwyllgor Iaith wedi ymateb i'r diffygion amlwg sydd yn y model a ddefnyddiwyd hyd yma i asesu effaith y Cynllun Datblygu Lleol ar y Gymraeg?
- (3) Sut mae'r Pwyllgor Iaith yn craffu ar y Cynllun Adnau?
- (4) A yw'r model a ddefnyddir i asesu effaith ieithyddol y Cynllun Adnau yn addas?

Mewn ymateb i'r cwestiynau hyn, nododd yr Uwch Reolwr Gwasanaeth Comisiynu Corfforaethol fod datblygiad y cynllun a'r asesiad effaith ieithyddol wedi derbyn sylw gan y Pwyllgor Iaith, gan egluro ymhellach:-

- Bod y swyddogaethau penodol sydd wedi'u dirprwyo i'r Pwyllgor Iaith wedi'u nodi yng Nghyfansoddiad y Cyngor.
- Y derbyniodd y pwyllgor adroddiad yn ei gyfarfod ym Mawrth 2012 ar y broses o baratoi'r Cynllun Datblygu Lleol a thrafodwyd datblygu methodoleg i wneud asesiad cynaliadwyedd ayb. Yn sgil cyflwyno adroddiad pellach i'r pwyllgor yn Hydref 2013 ar yr asesiad effaith ieithyddol, sefydlwyd y Gweithgor Cynllunio a'r Iaith Gymraeg a gyfarfu yn ystod 2014 ac a gyfrannodd at ddatblygiad pellach y fethodoleg.
- Nad oedd y Pwyllgor Iaith yn bwyllgor craffu, ond 'roedd modd i aelodau unigol gyflwyno eu sylwadau yn ystod y cyfnod ymgynghori rhwng canol Chwefror a diwedd Mawrth.

Yn ystod y drafodaeth, nodwyd:-

- Ei bod yn anodd ymateb i gwestiynau (3) a (4) gan nad yw'r Cynllun Adnau wedi ei gyhoeddi eto.
- Y dylai'r pwyllgor ail-ategu ei wrthwynebiad i lefel twf tai arfaethedig y Cynllun Adnau drafft ac effaith hynny ar gymunedau lleol.

PENDERFYNWYD gadael y mater ar y bwrdd am y tro a chynnal cyfarfod arbennig o'r pwyllgor i drafod y mater ymhellach ar ôl cyhoeddi'r cynllun adnau.

8. CWYNIION IAITH

- (A) Cyflwynwyd – adroddiad y Swyddog Cydraddoldeb ac Iaith yn manylu ar y cwynion iaith diweddaraf i law.

Yn ystod y drafodaeth, nodwyd:-

- Bod angen cyfleu'r neges i'r penaethiaid nad yw'r methiannau i gydymffurfio â Pholisi Iaith y Cyngor yn dderbyniol.
- Bod Partneriaeth Prosesu Cosbau Cymru, sy'n rhan o Gyngor Sir Ddinbych ac sy'n prosesu dirwyon parcio ar ran Cyngor Gwynedd, yn gweinyddu'n llwyr drwy gyfrwng y Saesneg. Mewn ymateb, nododd yr Uwch Reolwr Gwasanaeth Comisiynu Corfforaethol nad oedd cŵyn benodol i law y tro hwn, ond y gellid trafod y mater gyda'r adran a gofyn am adroddiad yn ôl.

- (B) Ystyriwyd - cŵyn a dderbyniwyd gan aelod o'r pwyllgor ynglŷn â phenderfyniad Bwrdd Cartrefi Cymunedol Gwynedd (CCG) i lacio'r gofynion Cymraeg ar gyfer swyddi Cyfarwyddwr Adnoddau a Chyfarwyddwr Asedau ac Isadeiledd.

Cyflwynwyd – ymateb Ffrancon Williams, Prif Weithredwr CCG i'r gŵyn, yn nodi:-

- Y bu i Fwrdd CCG benderfynu llacio'r gofynion Cymraeg ar gyfer y ddwy swydd fel eithriadau i'w Cynllun Iaith Gymraeg mewn ymateb i set o amgylchiadau yn cynnwys anghenion y busnes i'r dyfodol, asesiad o'r sgiliau a'r profiadau gofynnol i sicrhau hyfywedd parhaus y busnes, asesiad o argaeledd y sgiliau a'r profiadau gofynnol hynny yn y farchnad gyflogaeth a phrofiad y cwmni o anawsterau wrth geisio penodi ymgeiswyr i swyddi uwch a swyddi rheoli sy'n bodloni holl feini prawf y swyddi, gan gynnwys y gofynion Cymraeg, yn arbennig y swyddi hynny sy'n gofyn am sgiliau technegol a phrofiad mewn meysydd penodol.
- Y llenwyd swydd y Cyfarwyddwr Asedau ac Isadeiledd dros dro gan unigolyn di-gymraeg am gyfnod o 5 mlynedd, ac yn ystod y cyfnod, ni lwyddwyd i ddod o hyd i ymgeisydd Cymraeg.
- Y llenwyd swydd y Cyfarwyddwr Adnoddau dros dro hefyd am gyfnod o 2 flynedd gan unigolyn di-gymraeg ac ers i'r deiliad diwethaf adael y busnes rhoddwyd trefniadau tymor byr ar waith i geisio cwrdd â'r angen mewn ffordd wahanol hyd nes y llwyddwyd i ddatrys y sefyllfa ar gyfer yr hirdymor.
- Bod amcanion Cynllun Iaith Gymraeg CCG wedi eu cynnal yn gadarnhaol yn ystod y cyfnodau hyn, a bod yr adroddiad monitro blynyddol a gyflwynwyd i Gomisiynydd y Gymraeg yn profi hynny, gyda 95% o staff y cwmni yn siarad Cymraeg.
- Bod gwaith ymchwil yn dangos mai carfan fechan iawn o unigolion sydd â'r sgiliau angenrheidiol a'r profiad yn y sector i ymgymryd â'r ddwy swydd Cyfarwyddwr dan sylw, hyd yn oed petai'r garfan yn cael ei hymestyn i gynnwys y rhai sy'n uniaith Saesneg, a byddai cyfyngu'r garfan ymhellach i bobl ddwyieithog yn rhwystr pellach i'r gwaith o benodi'n llwyddiannus.
- Y penderfynwyd peidio cynnwys amod cytundebol mewn perthynas â dysgu'r Gymraeg ar gyfer y ddwy rôl dan sylw oherwydd y gallai fod yn rhwystr sylweddol wrth geisio denu ymgeiswyr sydd, o bosib' yn cymryd risg uchel yn eu gyrfa wrth adleoli teulu ac ildio cyflogaeth sicr a pharhaol yn rhywle arall a gallai olygu bod yr union ymgeiswyr yr hoffai CCG eu denu yn troi eu cefnau ar y cyfle.
- Bod Bwrdd CCG wedi ymrwmo i gydweithio â chyrrff perthnasol dros yr hirdymor i oresgyn yr anawsterau a wynebir gan y cwmni a sefydliadau eraill wrth geisio penodi siaradwyr Cymraeg i uwch swyddi rheoli yng Nghymru.

Yn ystod y drafodaeth, nodwyd:-

- (1) Bod penderfyniad CCG i beidio cynnwys y Gymraeg fel sgil hanfodol ar gyfer dwy o'i uwch-swyddi:-
  - Yn mynd yn groes i Gynllun Iaith y corff sy'n amcanu i hyrwyddo'r Gymraeg fel iaith gweinyddu fewnol CCG gan ddarparu cyfleoedd hyfforddiant i staff i ddatblygu a gwella eu sgiliau a'u hyder ieithyddol yn y Gymraeg.
  - Yn mynd i arwain at grebachu, nid hyrwyddo'r defnydd o'r Gymraeg gan y gweithlu a'r corff.
  - Yn mynd i agor y drws i gyrff eraill ddilyn yr un llwybr.
  - Yn mynd i greu risg sylweddol hollol annerbyniol i'r iaith Gymraeg.
  - Yn mynd i greu risg sylweddol i weledigaeth Cyngor Gwynedd ynglŷn â'r Gymraeg.
  - Yn mynd i greu risg sylweddol i weledigaeth Strategaeth Iaith Gwynedd sydd wedi'i gymeradwyo gan Gabinet a Chyngor Gwynedd a phartneriaid allweddol yn y sir.
  - Yn mynd yn groes i gyngor Comisiynydd y Gymraeg sydd wedi galw am oedi'r broses.
- (2) Mai Cyngor Gwynedd roddodd fodolaeth i'r corff, i gyflawni un o wasanaethau pwysicaf y sir ar ran y Cyngor, sef darparu cartrefi, a bod dyletswydd ar CCG i barchu Polisi Iaith Gwynedd.

- (3) Bod y Saesneg yn gymhwyster hanfodol, a hynny'n cael ei gymryd yn ganiataol, ar gyfer pob swydd gyhoeddus yng Nghymru. Nifer cymharol fechan o swyddi sy'n gofyn am y Gymraeg fel cymhwyster hanfodol, ac mae'n bwysig peidio ildio dim gyda'r swyddi hynny.
- (4) Bod Strategaeth Iaith Gwynedd yn cyfeirio mewn sawl lle at bwysigrwydd defnyddio'r Gymraeg yn y gweithle, ac wrth ddarparu gwasanaethau i'r cyhoedd. Mae hefyd yn pwysleisio'r angen i fwy o gyrff ddilyn esiampl Cyngor Gwynedd i normaleiddio'r Gymraeg fel iaith gweinyddiaeth a chyfathrebu mewnol.

PENDERFYNWYD

- (a) Galw ar Gartrefi Cymunedol Gwynedd i lynu at ei Gynllun Iaith Gymraeg yn yr achos penodol yma ac i'r dyfodol.
- (b) Gofyn am gefnogaeth Hunaniaith, yn sgil ei ymrwymiad i gynyddu'r defnydd o'r Gymraeg ymhlith ei bartneriaid ymhob sector o fywyd Gwynedd, i ddwyn pwysau ar gyrff fel CCG i gryfhau, a chynnal, eu polisiau a'u Cynlluniau Iaith.
- (c) Gofyn am adroddiad cynhwysfawr erbyn y cyfarfod nesaf yn edrych ar 'y gwersi i'w dysgu' o'r achos penodol yma gan ofyn am gydweithrediad Comisiynydd y Gymraeg a chyrrff eraill, megis Hunaniaith, wrth baratoi'r adroddiad.
- (ch) Gofyn am argymhellion clir ynglŷn â pha gamau ychwanegol sydd angen eu cyflwyno i sicrhau bod cyrrff gwirfoddol ac eraill yn cadw at lythyren eu polisiau iaith pan fo allanoli / trosglwyddo cyfrifoldebau oddi wrth Gyngor Gwynedd yn digwydd.
- (d) Galw am eglurhad llawn o gyfrifoldebau cynghorwyr Gwynedd sydd yn enwebeion Cyngor Gwynedd ar gyrff allanol o safbwynt gwarchod Polisi Iaith y Cyngor, gan nodi bod disgwyl iddynt gyflawni eu swyddogaethau drwy ddilyn persbectif Cyngor Gwynedd, a modd o gyfathrebu hynny i holl gynghorwyr Gwynedd.
- (dd) Galw ar Gomisiynydd y Gymraeg i egluro'r sefyllfa statudol bresennol o ran Cynlluniau Iaith gwahanol gyrff. O gofio'r newid sydd ar droed yn sgil cyhoeddi'r Safonau Iaith, fydd yn berthnasol i awdurdodau lleol a chyrrff sector cyhoeddus, gelwir am eglurhad gan Gomisiynydd y Gymraeg am statws cyrrff hyd braich ac elusennau o ran y Safonau.
- (e) Gofyn i CCG gael trafodaeth benodol gyda'r Cyngor ar y mater, ar ôl derbyn cyngor cyfreithiol ynglŷn ag union hawliau'r Cyngor.
- (f) Pwysleisio gwerthfawrogiad y Cyngor o'r gwaith da sy'n cael ei gyflawni gan CCG, ond gan nodi fod y mater hwn yn peri pryder.

9. YMCHWILIADAU IAITH

Nododd yr Uwch Reolwr Gwasanaeth Comisiynu Corfforaethol fod y briff ar gyfer yr Ymchwiliad Iaith – Y Defnydd o'r Gymraeg wedi'i gytuno gydag aelodau'r ymchwiliad ac y cynhelid cyfarfod cyntaf y grŵp ar 23 Chwefror.

Dosbarthwyd papur gan y Cynghorydd Craig ac Iago, Pencampwr Iaith, yn awgrymu nifer o ffrydiau gwaith y gallai'r pwyllgor ymchwilio iddynt.

Pwysleisiwyd pwysigrwydd ymchwilio i'r materion hynny y mae gan y Cyngor fwyaf o ddylanwad drostynt a lle mae modd gwneud gwahaniaeth, megis trwyddedu a grantiau.

Diolchwyd i'r aelod am baratoi'r papur.

PENDERFYNWYD edrych ar yr awgrymiadau, mewn ymgynghoriad â'r Pencampwr Iaith, a chyflwyno cynigion i'r pwyllgor o ran y meysydd fyddai'n ymarferol i gynnal ymchwiliad iddynt.

Ar ddiwedd y cyfarfod, cytunwyd i anfon cyfarchion y pwyllgor at Ruth Richards, cyn Swyddog Cydraddoldeb ac Iaith, yn dilyn ei phenodiad yn Brif Weithredwr Dyfodol i'r Iaith, ac i ddymuno'n dda iddi i'r dyfodol.

Dechreuodd y cyfarfod am 10.30am a daeth i ben am 1.20pm.